

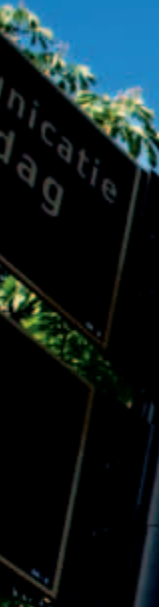
Ministerie van Economische Zaken

Programmacommissie
Zuidvleugel

Pieken in de Zuidvleugel 2006 2007 2008 2009 **2010**

Pieken in de Zuidvleugel
2006 2007 2008 2009 **2010**

Inhoudsopgave

1 Inleiding	5
2 Focus en massa in de Zuidvleugel: naar een nieuw elan!	7
Programma- en actielijnen Gebiedsgericht programma Zuidvleugel Randstad	21

1 Inleiding

Aanleiding

Met de nota "Pieken in de Delta" heeft de nationale overheid een omwenteling tot stand gebracht in het regionaal economisch beleid. De focus is verschoven van het wegwerken van economische achterstanden naar het gericht stimuleren van regionaal economische kansen: de zogenoemde "pieken in de delta".

Het ministerie van Economische Zaken heeft regionale partijen opgeroepen om aan dit beleid gezamenlijk invulling te geven door middel van op maat gesneden, meerjarige, gebiedsgerichte economische programma's. Per gebied zijn programmacommissies ingesteld, waarin bestuurders van regionale overheden, bedrijfsleven en kennisinstellingen een meerjarenprogramma formuleren in samenspraak met een vertegenwoordiger van EZ.

In 2006, 2007, 2008 en 2009 hebben programmacommissies gebiedsgerichte programma's vastgesteld in de regio's in de nota "Pieken in de Delta". Op basis daarvan heeft de Minister van Economische Zaken in deze jaren voor Zuidvleugel Randstad tenders opengesteld voor de Subsidieregeling Sterktes in de regio, hoofdstuk Pieken in de Delta. Op grond van deze regeling zijn aan diverse initiatieven subsidies verleend, samen met de provincie Zuid-Holland en gemeenten.

In 2010 worden voor de Zuidvleugel opnieuw twee tenders opengesteld. Ook voor 2010 wil de Programmacommissie Zuidvleugel Randstad doorgaan op de ingeslagen weg. De hoofdlijnen van het programma zijn gehandhaafd. Slechts op details zijn programma- en actielijnen aangepast.

De Programmacommissie wil, tegen het einde van de looptijd van het huidige programma, extra aandacht besteden aan projecten die zij van bijzonder belang acht binnen de programma- en actielijnen. Met name wordt ingezet op projecten die de basis voor economische samenwerking binnen de Zuidvleugel van de Randstad versterken.

Voor de Zuidvleugel van de Randstad is voor de twee tenders in 2010 vanuit het Ministerie van Economische Zaken een bedrag van ongeveer € 14 mln. beschikbaar. Ook nu geldt als uitgangspunt dat de publieke cofinanciers (gemeenten, provincies, openbare lichamen, bestuursorganen) minstens hetzelfde bedrag aan subsidie verstrekken als het Ministerie van Economische Zaken.

Doel

Het doel van het programma voor de Zuidvleugel blijft ook in 2010 de economische pieken van de Zuidvleugel die van nationale betekenis zijn, uit te bouwen en daarmee de internationale concurrentiekracht van de regio te versterken. Dit document schetst de kaders voor concrete projecten binnen de programma- en actielijnen.

Aanpak

Belangrijk uitgangspunt voor Pieken in de Delta (PiD) is de focus op een beperkt aantal pieken van nationaal belang. Dit uitgangspunt geldt ook steeds meer voor de publieke cofinanciers. De provincie Zuid-Holland en veel gemeenten hanteren ook een sterke focus op pieken. Daarmee sluiten de Pieken in dit programma en de prioriteiten van cofinanciers steeds meer op elkaar aan.

De leden van de Programmacommissie willen zich inzetten voor het werven van goede, kansrijke projecten en het tot stand brengen van coalities om het concurrentie- en innovatievermogen van de Zuidvleugel structureel te versterken.

Op instigatie van de Programmacommissie hebben Havenbedrijf Rotterdam, Provincie Zuid-Holland en het Ministerie van Economische Zaken vorig jaar besloten tot een tijdelijke financiering van 3 fte projectondersteuning voor innovatieve projecten (PiD, Clusterregeling Zuid-Holland en EFRO). De leden van dit Business Development Team (BDT) worden ingezet om te helpen meer en kwalitatief betere projectaanvragen te realiseren. Zij vangen zo het ontbreken van ondersteuning van een regionale ontwikkelingsmaatschappij op. Het BDT is ondergebracht bij de Kennisalliantie Zuid-Holland. Deze nieuwe taak sluit goed aan bij de al bestaande netwerkfunctie van de Kennisalliantie. Deze pilot loopt sinds 2009 en wordt in 2010 voortgezet met behulp van EFRO-gelden.

Een belangrijk kenmerk van Pieken in de Delta is het leveren van regionaal maatwerk. Ook bij het kiezen van concrete acties ter invulling van programmalijnen heeft de Programmacommissie een zo scherp mogelijke focus aangebracht. Zo wordt voorkomen dat de inzet van partijen versplintert in veel generieke acties of dat zeer kleinschalige niches worden ondersteund. Er moet wel enige massa in economische activiteit zijn of een gereede kans dat die massa kan ontstaan.

Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt de onderbouwing voor de gekozen focus in het Programma Zuidvleugel gepresenteerd. Hoofdstuk 3 beschrijft dit programma in termen van doelstellingen, programmalijnen en acties.

2 Focus en massa in de Zuidvleugel: naar een nieuw elan!

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de economie van de Zuidvleugel beschreven en wordt daarna ingezoomd op de clusters waarop Pieken in de Delta Zuidvleugel zich richt. Vervolgens wordt aangegeven waarop de accenten worden gelegd binnen deze clusters.

Economie van de Zuidvleugel

Het economische kerngebied Zuidvleugel van de Randstad omvat het stedelijke gebied van de provincie Zuid-Holland, dat zich uitstrekt van de Leidse regio tot de Drechtsteden.

In dit gebied woont het grootste deel van de ongeveer 3½ miljoen inwoners van de provincie Zuid-Holland (21% van de totale Nederlandse bevolking). Het aandeel van de Zuidvleugel in de werkgelegenheid in stuwende sectoren van de economie bedraagt 23%. Van het Bruto Binnenlands Product wordt ongeveer 22% in de Zuidvleugel verdiend. Deze cijfers illustreren dat de Zuidvleugel een economische regio van formaat is.

De economische structuur van de Zuidvleugel kenmerkt zich door sterke diversiteit: van het sterk kapitaalintensieve Haven en Industrie Complex tot internationale organisaties en kennisinstellingen op het gebied van internationaal recht, vrede en veiligheid, van life sciences tot de baggerindustrie en het technologisch cluster rond het tuinbouwcomplex.

Een belangrijk deel van de bedrijvigheid in de Zuidvleugel geldt als stuwend omdat een groot deel van de productie wordt geëxporteerd en vanwege het “multipliereffect”. De afgeleide aan- en toeleveranciers uit het MKB ondersteunen de primaire processen in de stuwende bedrijvigheid en gebruiken daarvoor ook weer ondersteunende (“enabling”) technologieën.

Tenslotte vinden in de Zuidvleugel specifieke economische activiteiten plaats die horen bij een sterk verstedelijkte regio: nationale en internationale hoofdkantoren naast nationaal en regionaal opererende bedrijven in de zakelijke en technologische dienstverlening, waaronder financiële dienstverlening, ICT en telecom. Daarnaast is er een concentratie van (primair regionaal) verzorgende activiteiten op het gebied van zorg, onderwijs, detailhandel en de creatieve sector.

Focus in de massa

De economie van de Zuidvleugel is dus omvangrijk en divers. Het uitgangspunt van “focus en massa” binnen Pieken in de Delta betekent daarom vooral focus binnen de enorme massa van de

Zuidvleugeleconomie. Het gaat om die activiteiten binnen de Zuidvleugel die het grootste effect hebben op versterking van de nationale economie op de lange termijn. Activiteiten die de economische structuur van de Zuidvleugel op lange termijn sterk(er) maken en houden, kortom: focus op stuwende bedrijvigheid.

De Programmacommissie Zuidvleugel heeft de keus laten vallen op vier clusters die stuk voor stuk activiteiten ontplooiën met een sterke internationale dimensie en een stuwende functie. Door export van producten, diensten of kennis dragen ze structureel bij aan extra groei van de nationale economie. Deze clusters zijn:

- het Haven en Industrie Complex;
- de Glastuinbouwtoeleveranciers;
- Internationaal recht, vrede en veiligheid;
- Life & health sciences.

Pieken in de Delta zet in op kansen voor versterking van de comparatieve voordelen van de regio. Dit is leidend bij de selectie van thema's binnen de sterke clusters. Daarbij is gekeken naar lopende marktontwikkelingen die verder gestimuleerd kunnen worden en waarop kan worden aangesloten. Het gaat hier dus niet alleen om het versterken van nu al sterke clusters, maar ook om het benutten van de kansen die opkomende clusters bieden. Voor beide geldt dat keuzes zijn gemaakt. Tenslotte kunnen onderlinge verbindingen tussen sterke clusters in de Zuidvleugel tot synergie leiden, wat extra bijdraagt aan versterking van de economische structuur.

Focus op clusters

Per cluster worden hierna de belangrijkste ontwikkelingen beschreven die de basis vormen voor het PiD-programma.

Haven en Industrie Complex (HIC)

Het opvallendste cluster is het sterk stuwende en kapitaalintensieve Haven en Industrie Complex (HIC) in Rijnmond en Drechtsteden. Kenmerkend voor de Zuidvleugel en dan vooral de Mainport Rotterdam is een enorme activiteit en expertise op het gebied van transport, logistiek en handel en de aanwezigheid van een groot cluster van petrochemische industrie.

De afgelopen decennia heeft dit sterke cluster zich verder ontwikkeld. Het HIC levert een forse en redelijk stabiele bijdrage aan BNP en BRP. Daar staat tegenover dat de directe werkgelegenheid per saldo wel afneemt. Niettemin is het HIC van cruciaal belang voor de werkgelegenheid en de economische positie van de Zuidvleugel en verre omstreken. Door de gunstige uitgangspositie zal het HIC deze rol ook in de toekomst kunnen blijven

vervullen, onder voorwaarde dat er wordt ingezet op continue versterking en benutting van de unieke strategische positie van het HIC. Dit heeft niet alleen effect op het HIC zelf, maar zeker ook op de stedelijke economie van Rijnmond en Drechtsteden.

De activiteiten in het HIC hebben een enorme uitstraling op de omgeving. Niet alleen in termen van het vestigingsklimaat voor multinationals en gerelateerde zakelijke dienstverlening, maar ook in de vorm van activiteiten in aangrenzende regio's (Zuidwest- én Zuidoost-Nederland) en gerelateerde clusters (bijvoorbeeld transport, logistiek en handel in tuinbouwproducten, die ook steeds meer "gecontaineriseerd" worden vervoerd).

Zo is logistiek, transport en handel niet beperkt tot de mainport zelf, maar daar wel sterk aan gerelateerd. De grootste haven van Europa is een essentieel knooppunt in het intercontinentale en continentale vervoer van goederen. Daarmee is de haven knooppunt in een zich steeds verder uitstrekkend geografisch gebied en van steeds bredere productie- en distributieketens. De activiteiten op het gebied van logistiek, transport en handel in de Zuidvleugel zijn hoofdzakelijk gebaseerd op de aanwezigheid van de mainport als schakel in diverse modaliteiten van vervoer.

De unieke ligging in West-Europa ten opzichte van de belangrijkste economische kernen, de uitstekende toegankelijkheid over zee en verbindingen met het achterland verschaffen de haven een goede mondiale concurrentiepositie. Voor de regio biedt dit kansen als essentiële schakel in (de verbinding van) netwerken. In die zin kan de Zuidvleugel ook "black holes" in de verbinding tussen bestaande netwerken vullen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de handel in bederfelijke waar als flowers&food, maar ook voor het aanbieden van expertise op het vlak van logistieke systemen én transport.

De Rotterdamse haven herbergt van oorsprong een groot productiecomplex van petrochemische industrie, maar is ook voor die goederen steeds meer een knooppunt van logistiek, transport en handel. De industrie heeft zich gevestigd in de haven vanwege de nabijheid van een "dikke stroom" benodigde grondstoffen, maar de haven wordt ook steeds meer een op zichzelf staande stapelplaats van (petro)chemische producten.

De Zuidvleugel huisvest sterke en internationaal toonaangevende bedrijven, kennisorganisaties en onderwijsinstellingen op het gebied van deltatechnologie en de maritieme sector. Het baggercluster en de toeleveringsindustrie voor de offshore in de regio zijn spelers in de wereldtop.

TU Delft en Deltares zijn belangrijke instituten voor onderzoek, onderwijs en advies op het gebied van waterbouw en waterbeheer. Deze sterke en internationaal opererende kennisinfrastructuur is onlangs uitgebreid met het topinstituut Ecoshape: building with nature.

In de Drechtsteden zijn enkele sterke bedrijven uit het baggercluster gevestigd die voor hun mondiale activiteiten en innova-

ties steunen op de lokale leveranciers en kenniswerkers. Ook de maritieme sector is sterk vertegenwoordigd in de Zuidvleugel, met name door de bedrijvigheid op het gebied van de scheepsbouw en de off shore in de Drechtsteden en dankzij de universiteit in Delft.

Glastuinbouwtoeleveranciers

Het Zuid-Hollands tuinbouwcomplex is omvangrijk en economisch zeer sterk. De greenport Westland-Oostland is met 4.500 ha. netto teeltruimte het grootste glastuinbouwgebied ter wereld. Van het totale landelijke glasareaal ligt de helft in deze greenport. Ook qua werkgelegenheid, in de primaire en toeleverende sectoren samen is de greenport van belang in de regio en in Nederland. De werkgelegenheid en toegevoegde waarde in de sector verschuiven steeds meer van de primaire sector naar de in dit cluster gebruikte technologie die steeds geavanceerder wordt.

Daarnaast levert de greenport een belangrijke bijdrage aan de internationale handelspositie. Het concurrerend vermogen van Nederland is steeds meer gelegen in de innovatieve kracht van technologisch vooroplopende toeleveranciers zoals zaadveredelaars en kassenbouwers, en steeds minder in louter productievolumen. Het complex heeft de afgelopen decennia een opmerkelijke veerkracht vertoond, vooral door voortdurend in te spelen op nieuwe ontwikkelingen.

De laatste jaren is sprake van een grotere spreiding van het productieareaal over Nederland. Grote nieuwe complexen verrijzen in bijvoorbeeld Wieringermeer en Luttelgeest. Dit betekent niet zozeer een leegloop van het Westland, als wel een structuurverandering. Er wordt steeds meer geïnvesteerd in hoogwaardige, kleinschaliger teelten en in andere activiteiten in de keten zoals technologie in en om de kas, verpakken maar ook transport, logistiek en handel. Onderscheidend in de Zuidvleugel is daarom niet alleen de grote concentratie glastuinbouw maar vooral ook de vooraanstaande positie in kennisintensieve toeleverende bedrijvigheid (high tech installaties, kassenbouw) rond de glastuinbouw.

Kenmerkend voor de greenport is de gebundelde ruimtelijke concentratie van productie, toelevering, vermarkting, logistiek en kennis. Deze combinatie biedt het glastuinbouwcluster een unieke positie. Partijen door de keten heen weten elkaar echter niet altijd te vinden terwijl samenwerking van groot belang is om de internationale concurrentiepositie te behouden.

Internationaal recht, vrede en veiligheid

De economische globalisering leidt tot een sterke toename van de wereldwijde interactie tussen landen en tussen regeringen en private organisaties. Overleg op het terrein van conflictbeheersing, veiligheid, arbitrage en internationale rechtspleging vindt in toenemende mate plaats in Den Haag.

In en rond deze stad bevinden zich zo steeds meer internationale organisaties en kennisinstellingen op het gebied van internationaal recht, vrede en veiligheid. Behalve diverse (vooral rechtsprekende) VN-instellingen gaat het hier om kennis van (en opleidingen op het gebied van) “the rule of law” en wederopbouw: hoe kan een land, vooral na een militair conflict, een rechtsstaat opbouwen waarin privaat economisch initiatief kan floreren onder een paraplu van een stabiele rechtsorde en bescherming van leven en eigendommen? Deze kennis is bijvoorbeeld aanwezig op de Haagse campus van de universiteit van Leiden, het instituut voor internationaal privaatrecht en vele andere onderwijs- en onderzoeksinstellingen, deels gebundeld in de The Hague Academic Coalition. Professionals uit de hele wereld komen naar Den Haag voor (bij-) scholing, congressen en studie. De aandacht voor de economische waarde van deze activiteiten voor de Haagse regio is nog relatief nieuw en gericht beleid kan de economische betekenis van het cluster aanmerkelijk versterken.

Ook al is de omvang van individuele organisaties veelal bescheiden, de veelheid aan instituten en instellingen zorgt voor een behoorlijke massa. Maar belangrijker nog is dat deze veelheid aan instellingen en instituten als geheel meer omvat dan de som der delen. Met andere woorden: er lijkt, naar analogie van Cambridge of Brussel, sprake van het aaneengroeien van een diversiteit aan kennisintensieve organisaties tot een hecht cluster. Met name rond het thema veiligheid ontstaan inmiddels interessante activiteiten.

Life & health sciences

In de hele Randstad spelen zich interessante activiteiten af op het gebied van de Life & Health sciences. De Life & Health sciences sector richt zich op de volledige keten die direct of indirect gebruik maakt van vormen van biologisch leven (enzymen, bacteriën, gisten etc.) in de ontwikkeling van producten en productieprocessen.

De zogenaamde ‘dedicated’ lifesciences bedrijven met een hoofdzetel in Nederland zijn qua werkgelegenheid en jaaromzet bescheiden maar de kennisintensiteit en groei zijn groot. De investeringen van zogenaamde gediversifieerde life sciencesbedrijven in Research & Development zijn omvangrijk. Driekwart van deze investeringen zijn van AKZO Pharma, DSM en Unilever.

Daarbij ontwikkelt Leiden zich met het Bio Science Park als grootste concentratie in Nederland van ‘dedicated’ life sciences bedrijven - vooral door de grote dynamiek bij die bedrijven - tot het nationaal zwaartepunt van de zogenaamde ‘rode’ life sciences (‘human health’). Hier bevindt zich niet alleen een sterke concentratie van kennisinstellingen, maar vooral ook van bedrijven, zowel gerenommeerde als starters en doorstarters.

Hoogwaardige ontwikkelingen op het gebied van Life & Health sciences treffen we ook elders in de Zuidvleugel aan: in Rotterdam (immunologie, vooral virologie) en in Delft, waar

DSM samen met TU Delft voornemens is om in samenwerking met diverse marktpartijen een geheel nieuw Researchcentrum te bouwen gericht op nieuwe industriële toepassingen van biotechnologie, bijvoorbeeld nieuwe basisgrondstoffen. De gemeenten Rotterdam en Delft, de beide universiteiten en de Provincie Zuid-Holland werken samen aan de realisatie van ‘Science Port Holland’, gericht op het bieden van ruimte op Technopolis in Delft en het te realiseren terrein Schieveen in Rotterdam. Het zwaartepunt van groene en blauwe life sciences ligt in andere delen van Nederland. ¹

Focus binnen de clusters

De breedte van de Zuidvleugeleconomie, ook binnen bovenstaande, sterke clusters, noopt tot concentratie op een beperkt aantal speerpunten. De keuzes voor pieken binnen de clusters worden hieronder beargumenteerd.

Algemene aandachtspunten

De clusters hebben enkele punten gemeen waaraan in de programma’s speciaal aandacht wordt besteed. Deze punten komen hieronder aan de orde.

- Ruimte voor ondernemerschap

Ten eerste geldt voor elk cluster dat blijvende aandacht nodig is voor goede fysieke randvoorwaarden van de economische activiteiten: er is behoefte aan kwantitatief en kwalitatief voldoende hoogwaardige ruimte voor bedrijvigheid. Voor met name glastuinbouwtoeleveranciers en life & health sciences geldt dat ondernemers vragen om hoogwaardige ruimte in nabijheid van andere ondernemers in hetzelfde cluster en (een) kennisinstelling(en) in de vorm van “campussen”. Voor life & health sciences richt dit programma zich op bestaande terreinen, maar voor glastuinbouwtoeleveranciers is nog geen sprake van een bestaande campus.

- Bereikbaarheid

Verder is bereikbaarheid cruciaal, vooral voor clusters waarin logistiek een grote rol speelt. In de Zuidvleugel zijn dit het Haven- en Industrie Complex en bloemen en voedsel. De factor bereikbaarheid staat sterk onder druk, terwijl het voor deze clusters een kritische succesfactor is. Hoewel fysieke investeringen daarin de spankracht van dit programma meestal te boven gaan, kan Pieken in de Delta hier toch een bijdrage leveren. Dat kan bijvoorbeeld door het helpen realiseren van netwerken en verbindingen die bijdragen aan efficiencyverbeteringen binnen logistieke ketens en verschuivingen in de modal split.

- ICT

ICT is sterk vertegenwoordigd in de Zuidvleugel. De toepassing van ICT in de sterke clusters vindt ook steeds breder en ingrijpender plaats. ICT is een “enabling technology”, maar kan daardoor ook een belangrijk bestanddeel zijn van nieuwe commerciële producten en diensten. De grootste kansen daartoe lijken te liggen op het gebied van transport, logistiek en handel, maar ook bijvoorbeeld in de kassenbouw. Het gaat daarbij niet om algemene, brancheonafhankelijke ICT, maar om ICT als “drager” van specifieke producten en diensten, bijvoorbeeld tracking & tracing technologie in de logistiek, specifiek voor bloemen en voedsel of robotica in de kas.

- Aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs

Tenslotte speelt in de sterke clusters ook het vraagstuk van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt. De inzet van Pieken in de Delta is uiteraard niet gericht op financiering van regulier onderwijs en reguliere onderwijsstaken. Gesteld kan worden dat het tot de kerntaken van onderwijsinstellingen behoort om gediplomeerden af te leveren die over de kennis en vaardigheden beschikken die bedrijven van hun personeel verwachten. Tegelijkertijd is met name het tekort aan geschikte medewerkers op MBO- en HBO-niveau een steeds crucialer element in hun concurrentiepositie.

Zowel de kwantitatieve als kwalitatieve knelpunten doen zich op regionale schaal vooral voor met betrekking tot het VMBO- en MBO-niveau, en de doorstroming naar HBO. De arbeidsmarkt voor HBO'ers en academici functioneert vooral op een hoger schaalniveau, deels dat van de Randstad, en deels zelfs op (inter)nationale schaal. Alleen op het gebied van internationaal recht, vrede en veiligheid is juist wel sprake van behoefte aan gekwalificeerd personeel op bachelor- en masterniveau. Dit komt doordat de werkgelegenheid voor het grootste deel in dit segment is en er (ook in het buitenland) niet echt vergelijkbare andere aanbieders van opleidingen bestaan.

Het tekort aan voldoende gekwalificeerd personeel in de betrokken clusters vraagt om creatieve oplossingen. Deze moeten zich met name richten op het optimaal benutten van de wel beschikbare capaciteit. Dat kan bijvoorbeeld door het ontwikkelen van gerichte kwalificatietrajecten, voor zover de kosten daarvan niet in reguliere onderwijstrajecten en daarmee reguliere onderwijsbudgetten passen. PiD wil zich met name richten op aspecten van “human capital” in de betrokken clusters.

Specifieke aandachtspunten binnen de clusters

Hieronder wordt beschreven wat de specifieke aandachtspunten per cluster in het programma zijn.

-Haven- en Industrie Complex

Voor het Haven- en Industrie Complex is de doelstelling het economisch rendement te vergroten door in te zetten op een vijftal thema's.

Ten eerste nopen internationale economische ontwikkelingen tot een herbezinning op het internationale profiel van het HIC. Door onder andere de globalisering, toenemende specialisatie en kortere levenscycli van producten nemen transportstromen sterk toe. De sterke groei van vooral de Chinese economie resulteert nu al in sterk toenemende transportstromen vanuit China naar Europa via Rotterdam. De omvang van deze stromen, concurrentie tussen havens én risicospreiding van verladings maken het Antwerpse HIC daardoor in toenemende mate niet alleen concurrent maar ook complement van het HIC van de Zuidvleugel. Inzet is daarom te komen tot een scherper internationaal economisch profiel van het HIC binnen de Hamburg-Le Havre-range in relatie tot het Antwerpse HIC, mede in het licht van internationale economische ontwikkelingen in het algemeen en de sterke groei prognoses van de Chinese economie in het bijzonder.

Ten tweede zullen de chemiebedrijven, ook door hun sterk internationale oriëntatie, moeten blijven innoveren om concurrerend te blijven. Kostenefficiëntie en daarmee kostenbesparende processen en technieken zijn voor deze bedrijven door de sterke concurrentie steeds meer bepalend bij mondiale locatiekeuzes. Deze technieken worden vaak geleverd en toegepast door toeleveranciers van de grote chemische bedrijven. Het Rotterdamse havencomplex zet steeds meer in op duurzaamheid. In het “Rotterdam Climate Initiative” hebben alle grote spelers afgesproken in 2025 de CO₂-reductie ten opzichte van 1990 met 50% te hebben verminderd. Deze ontwikkelingen stellen het hele HIC voor geheel nieuwe technologische uitdagingen om op een betrouwbare wijze deze nieuwe vormen van “feed stock” voor de chemie in te kunnen zetten.

Snelle technologische ontwikkelingen en sterke concurrentie stellen eisen aan het vermogen van bedrijven om de nieuwste

Plant One

Het paradepaardje van Pieken in de Delta in Rotterdam moet het project Technopark worden. Dit is een oefenfabriek voor bedrijven en kennisinstellingen. In Technopark (ondertussen omgedoopt tot ‘Plant One’) wordt innovatieve procestechologie getest op (semi)commerciële schaal. Hiertoe wordt een grote fabriekshal op het terrein van Huntsman gerenoveerd. Het idee van een ‘technopark’ zingt al vele jaren rond in het Rotterdamse. Het is een groot succes te noemen dat het nu onder de Pieken-vlag gerealiseerd gaat worden. Minister van der Hoeven heeft op 9 november 2009 de aftrap voor het project gegeven.

technologie daadwerkelijk toe te passen. Om dat te bereiken moeten de nieuwste vormen van technologie sneller de status van “proven technology” verkrijgen. De inzet is dan ook eerder dan tot nu toe te komen tot daadwerkelijke toepassing van nieuwe technologie die bijdraagt aan verhoging van de procesefficiency in de chemie.

Het kapitaalintensieve karakter van de (petro)chemie en maritieme industrie werpt hoge drempels op voor startende ondernemers. Door ontwikkeling van nieuwe producten en procedés, bijvoorbeeld op grond van biotechnologie en op het gebied van de transitie naar een minder van olie afhankelijke energiehuishouding, lijken met de kapitaalintensiteit ook de drempels voor nieuwe industriële activiteiten steeds lager te worden. Mogelijk biedt dit ook kansen voor nieuwe (startende) ondernemingen. Het Haven- en Industriecomplex blijft door de aanwezigheid van vervoersmodaliteiten en grote stromen grondstoffen een kansrijke “habitat” voor dergelijke nieuwe industrie. PiD zet hier dan ook op in.

Ten derde heeft de Zuidvleugel goede kansen om een spilfunctie te vervullen in transport, logistiek en handel van en binnen een aantal specifieke productstromen. Het gaat daarbij om producten en diensten waarvoor geldt dat er al sprake is van een “dikke stroom” die (deels) via de schakel van de Mainport Rotterdam loopt, of waarvoor geldt dat de Zuidvleugel op termijn een belangrijke schakel kan worden. Het gaat daarbij niet zozeer om de logistieke stromen zelf, waarvoor immers ondernemers zelf aan zet zijn. Het gaat meer om het verbinden van activiteiten en netwerken (in transport, logistiek en/of handel) die uit zichzelf niet tot een dergelijke verbinding komen en om het benutten van de positie van de Zuidvleugel als “black hole” in verschillende netwerken.

Zo herbergt Zuid-Holland nog steeds het grootste glastuinbouw-complex van de wereld, waarvandaan een steeds groter deel van de productie per container wordt vervoerd en verhandeld. In het HIC worden ook al op grote schaal landbouw- en glastuinbouwproducten op- en overgeslagen. Dit biedt bijvoorbeeld kansen voor de uitbouw van de Zuidvleugel tot internationale draaischijf in handel, transport, logistiek en kwaliteitszorg van bloemen en voedsel (“flowers & food”).

De logistieke systemen en diensten die hiervoor worden ontwikkeld kunnen ook naar andere logistieke knooppunten én naar andere sectoren geëxporteerd worden. Logistiek, handel en transport, niet alleen in de Zuidvleugel maar ook in andere regio's van Nederland, kenmerken zich door een groot aantal ondernemende MKB-bedrijven. Deze bedrijven zijn op zich flexibel en bereid innovaties toe te passen. Maar Nederland is door de wet van de remmende voorsprong op deze gebieden van trendsetters tot trendvolgend geworden. Andere landen hebben de Nederlandse succesformules gekopieerd en verder verfijnd. Daardoor is de nadruk noodgedwongen steeds meer op concurrentie op prijs komen te liggen. Om de koppositie weer te veroveren moet de focus (weer) komen te liggen op voortvarende toepassing van innovaties. Gelet op de toenemende verwevenheid van transport, logistiek en handel in Zuidvleugel en Zuidwest-Nederland, en in iets mindere mate Noordvleugel Randstad en Zuidoost-Nederland, zijn “grensoverschrijdende” initiatieven welkom.

Door in te zetten op versnelde toepassing van innovaties in, en het tot stand brengen van nieuwe verbindingen tussen, bestaande en/of nieuwe netwerken in transport, logistiek en/of handel worden bovendien niet alleen nieuwe kansen gegrepen, maar worden bedrijven ook meer gebonden aan het HIC als cluster.

Ten vierde doen zich ook in het Haven- en Industrie Complex, zowel ten aanzien van de logistiek als de chemie, knelpunten voor in de kwantitatieve én kwalitatieve aansluiting van het onderwijs op de door het bedrijfsleven gevraagde kennis en vaardigheden van personeel. De focus ligt op het door ondernemers in transport, logistiek en handel formuleren van de eisen die zij stellen aan de kennis en vaardigheden van hun toekomstige en bestaande personeel, en het ontwikkelen van opleidings-trajecten waarmee op die eisen wordt ingespeeld.

Ten laatste heeft Nederland een sterk imago op het gebied van deltatechnologie. Nederlandse aannemers, adviesbureaus en onderzoekers worden wereldwijd ingeschakeld bij projecten op het gebied van waterbeheer, waterbouw en landaanwinning. Ten gevolge van de klimaatverandering zal de mondiale vraag naar

Public Security Innovation Centre

Het project Public Security Innovation Centre (PSIC) is in 2008 van start gegaan. PSIC is een platform voor MKB-bedrijven in de safety- en securitymarkt. Via dit advies-, demonstratie- en expertisecentrum kunnen zij zich presenteren bij de diverse en versplinterde (inter)nationale vraagzijde. De kern van de formule is dat bedrijven of instanties die een veiligheidspakket willen samenstellen in dit centrum kunnen “kijken en vergelijken” en een op hun situatie toegesneden pakket kunnen samenstellen. De deelnemers bieden hun expertise gebundeld aan bij problemen in veiligheidsprocessen. Door diverse aanbieders en technologieën te laten samenwerken wordt een breed dienstenpakket aangeboden dat de hele veiligheidsketen omvat. Het gebruik maken van elkaars producten of onderdelen daarvan leidt tot nieuw aanbod en opent de weg naar nieuwe markten en niches. Voor de individuele MKB-bedrijven zouden deze anders niet toegankelijk zijn.

Dit project is intussen goed op stoom gekomen. Steeds meer MKB-bedrijven sluiten zich aan. Daardoor kunnen ook andere en grotere proposities worden geboden en kan op aanbestedingen worden ingeschreven. Inmiddels hebben ook buitenlandse MKB-bedrijven aansluiting gevonden bij dit initiatief.

fruit termin

04

deze kennis en ervaring alleen maar toenemen, mede omdat een steeds groter deel van de wereldbevolking in deltagebieden woont. Een belangrijk deel van de Nederlandse deskundigheid en bedrijvigheid op het gebied van deltatechnologie is gehuisvest in de Zuidvleugel van de Randstad. Behoud en versterking van deze vooraanstaande positie vereist innovatie en samenwerking met en tussen bedrijfsleven, onderzoeksinstituten en onderwijsorganisaties. Deze elementen zijn ook noodzakelijk om effectief en efficiënt te reageren op nieuwe uitdagingen die samenhangen met eisen op het gebied van milieu (waterkwaliteit) en veiligheid (waterkwantiteit).

De Nederlandse maritieme sector heeft een sterk cluster in de Drechtsteden. Hier bevinden zich belangrijke bedrijven voor het ontwerpen, bouwen en onderhouden van schepen (zeevaart, binnenvaart, jachtenbouw) en off-shore platforms. De aantrekkingskracht van de Zuidvleugel als vestigingsplaats voor de maritieme sector kan vergroot worden door de aanwezigheid van en samenwerking met en tussen innovatieve toeleveranciers, deskundig personeel, creatieve kennisorganisaties, hoogwaardige onderzoek- en testfaciliteiten, ambitieuze onderwijsinstellingen en vraaggestuurde opleidingsmogelijkheden.

Glastuinbouwtoeleveranciers

Weliswaar beschikken veredelingsbedrijven in de Zuidvleugel over leidende kennis op wereldniveau, onder meer op het gebied van nanotechnologie en merkertechnologie, toch ligt het zwaartepunt van de kennisinfrastructuur en kennisvalorisatie voor de veredelingsindustrie in Wageningen. Wat kennisvalorisatie betreft draait het voor de Zuidvleugel dan ook niet zozeer om de tomaten, paprika's, rozen en orchideeën en de verdeling, maar liggen de kansen vooral in de systemen, technologieën en kennis die daarvoor nodig zijn, de toeleverende en dienstverlende bedrijven die daarbij betrokken zijn en de betekenis en uitstraling voor andere leidende sectoren.

De positie van dit cluster van toeleveranciers kan echter nog verder versterkt worden als ondernemers meer onderling samenwerken en de kansen benutten voor toepassing van door toeleveranciers ontwikkelde technologie in andere sectoren. Inmiddels is in dit cluster een grote hoeveelheid kennis opgebouwd die zeer goed toepasbaar is in andere markten. Bijvoorbeeld de ontwikkelde klimaattechnologie is breed

inzetbaar in allerlei andere grootschalige productieruimten. Ook liggen er allerlei kassenbouwconcepten "op de plank" die specifiek geschikt kunnen worden gemaakt voor andere klimaatzones. Deze nieuwe marktkansen worden tot nu toe mondjesmaat opgepakt, waarschijnlijk omdat dit nieuwe coalities (consortia) vereist. De drempels daarvoor blijken erg hoog te zijn in dit door MKB gedomineerd cluster. Dit programma wil partijen uitdagen om tot vorming van de vereiste consortia te komen.

De voortdurende ontwikkeling van nieuwe technieken in de glastuinbouwsector legt in toenemende mate nadruk op de technische vaardigheden van de werknemers in zowel het toeleverende cluster als in de tuinbouwkas zelf. De traditionele productieprocessen worden immers in rap tempo vervangen door hoogwaardige technologie. Om de voorhanden zijnde technieken optimaal te kunnen implementeren en benutten is het van belang dat de werknemers in vooral het cluster van toeleveranciers, maar ook in de tuinbouwkas zelf, over voldoende vaardigheden en kennis beschikken om met de nieuwste hoogwaardige technologie te kunnen werken.

Internationaal recht, vrede en veiligheid

Het aaneengroeien van een diversiteit aan kennisintensieve organisaties tot een hecht cluster biedt kansen voor bedrijvigheid in en rond deze instellingen en instituten. Daarom wordt er ingezet op het ondersteunen en versterken van de economische spin-off van deze institutionele clustervorming. Daarbij is van essentieel belang dat met projecten allereerst wordt bijgedragen aan de vorming van een sterk economisch cluster van stuwende bedrijvigheid. Het gaat dus niet om versterking van het institutionele cluster zelf, maar om ondersteuning aan economisch gedreven activiteiten. Een aantal specifieke ontwikkelingen biedt de kans om dit te realiseren.

Ten eerste heeft de groeiende aandacht voor internationaal recht, vrede en veiligheid en meer in het bijzonder terrorismebestrijding er toe geleid dat steeds vaker technologische oplossingen worden gezocht voor veiligheidskwesties (ICT, biometrie, tracking en tracing). Anderzijds roepen ook deze oplossingen weer vragen rond privacybescherming op (bijvoorbeeld rond beeldmateriaal van camera's in openbaar gebied). Internationaal recht en security vraagstukken zijn daardoor steeds meer aan

Samenwerken aan Vaardigheden

Het Nederlandse glastuinbouwcluster heeft hoge ambities om de sector te verduurzamen en de ontwikkelingen hiervoor door de glastuinbouwtoeleveranciers verlopen voortvarend. De implementatie van deze innovaties is echter complex omdat deze integraal moet plaatsvinden in bestaande bedrijfsprocessen van tuinbouwondernemers.

In dit project staat het toepassen en optimaal afstemmen van diverse innovatieve onderdelen (kennis) en het hiermee leren werken (vaardigheden) centraal. Dit leidt tot bredere toepassingsmogelijkheden door optimale en snellere integratie van systemen. Doel is om nieuwe technologieën en innovaties daadwerkelijk tot toepassing te laten komen waarbij kassen een meer integraal product worden in plaats van een samenstel van diverse onderdelen

elkaar gerelateerd. De universiteiten van Leiden, Delft en Rotterdam en TNO werken al samen op dit terrein. Inzet is te komen tot concrete marktkansen voor producten en diensten op dit vlak.

Ten tweede biedt de concentratie van kennis in Den Haag van internationaal recht, vrede en veiligheid unieke kansen voor afgeleide economische bedrijvigheid. Daarbij gaat het om internationale opleidingen, vooral op het gebied van internationaal privaatrecht en de opbouw van een rechtsstaat, maar ook om expertise en andere vormen van juridische dienstverlening. De focus ligt op het stimuleren van economische bedrijvigheid die gebruik maakt van of aansluit op al aanwezige vormen van kennis en dienstverlening.

Life & health sciences

Binnen de Zuidvleugel wordt veel hoogstaande kennis gegeneerd. Behalve kennis hebben kennisintensieve bedrijven in de Life & Health sciences echter ook fysieke ruimte nodig voor hun activiteiten. Het specifieke karakter van de bedrijvigheid vereist niet alleen specifieke ruimte in directe nabijheid van hoogwaardige kennisinstellingen en met hoge ruimtelijke kwaliteit. Het gaat er ook om de verhoopte “clustereffecten” niet geheel van fysieke nabijheid en toeval af te laten hangen, maar de samenhang bewust te versterken. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het versterken van de samenwerking tussen ondernemers onderling of met kennisinstellingen op het terrein, of het bieden van clusterspecifieke faciliteiten of activiteiten op het terrein (“campus”).

Niet alleen op het niveau van een individuele campus bestaat er behoefte aan samenwerking. Ook op het niveau van de Zuidvleugel en eventueel tot over de grenzen van de Zuidvleugel bestaat er behoefte aan samenwerking tussen ondernemers en onderzoeksorganisaties bij (het stimuleren van) de toepassing van innovaties, die er toe bijdraagt dat de aanwezige kennis door ondernemers wordt benut voor innovatie. Het gaat daarbij niet

om onderzoek en ontwikkeling zelf, maar om het faciliteren van de kennisstroom tussen onderzoeksorganisaties en ondernemers.

Het cluster Life & Health sciences kent een tekort aan laboratorimpersoneel. Er is te weinig instroom van studenten en de kennis en vaardigheden van de studenten sluiten onvoldoende aan op de wensen van het bedrijfsleven. Om die reden was eerder een programmalijn opgenomen, gericht op verbetering van de aansluiting van het (V)MBO-onderwijs op de kennis en vaardigheden van personeel die door het bedrijfsleven worden gevraagd. De tekorten doen zich echter ook steeds meer voelen op HBO-niveau. De oorspronkelijke actielijn is daarom in 2009 uitgebreid naar HBO, met de aantekening dat de oplossing van het tekort op het schaalniveau van de Zuidvleugel moet worden geboden.

Voor Life & Health sciences is het van groot belang om een goede afstemming te bereiken over het stimuleren van activiteiten in dit veld omdat niet alleen Zuidvleugel maar ook de regio's Noordvleugel, Oost, Zuidoost en Noord Life & Health sciences als speerpunt in het programmadocument hebben. Dit dekt bijna heel Nederland. Uitgangspunt hierbij is dat het regionale en het nationale beleid elkaar versterken.

Het innovatieprogramma Life Sciences & Health (LSH) is in april 2008 van start gegaan en heeft als doelstellingen verdubbeling van het aantal R&D georiënteerde LSH-bedrijven, verdubbeling van de omzet van de LSH-sector binnen 10 jaar van 15 miljard euro naar 30 miljard euro en meer medische producten (verder) in de klinische pijplijn (van onderzoek naar patiënt). Op het gebied van kenniswerkers, talentontwikkeling, aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt zal samengewerkt worden met de regionale programma's.

Het LSH programma kent drie programmalijnen. De eerste is gericht op het wegnemen van de 'equity gap' voor de doorgroei-fase van LSH-bedrijven. Hier wordt het Innovatiekrediet voor

Leiden Bio Science Park: een campus in doorontwikkeling

Het Leiden Bio Science Park heeft zich in de afgelopen 25 jaar tot een toonaangevend cluster van dedicated Life Sciences bedrijven ontwikkeld. De mix van bedrijven en kennisinstellingen én een voorzieningenniveau dat zich steeds verder doorontwikkelt, zorgen voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat met bekendheid in Europa. Om internationaal op de kaart te blijven is, naast ruimte voor doorontwikkeling, behoud van een hoog voorzieningenniveau nodig. Ook moet de aangrenzende infrastructuur verbeterd worden. Het Ministerie van Economische Zaken, de provincie Zuid-Holland en de gemeente Leiden hebben ieder € 10 miljoen beschikbaar gesteld om dit te realiseren. Ook wordt er met een EFRO-subsidie en cofinanciering door het ministerie, de provincie en de gemeente een faciliteit voor 'doorstarters' gerealiseerd, een zogenaamde Accelerator. Daarnaast zijn diverse Pieken in de Delta projecten gehonoreerd om het vestigingsklimaat verder te verbeteren. Zo draagt in het bijzonder ook Pieken in de Delta bij aan deze campusvorming. Een van deze projecten is "Met het Leiden Bio Science Park POWERHOUSE naar de top". Dit project beoogt de campusontwikkeling van het Leiden Bio Science Park een aanzienlijke intensivering te geven door middel van het initiëren van een breed scala aan randvoorwaardelijke deelprojecten. Deze deelprojecten richten zich met name op de optimalisering van de aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt, het stimuleren van bedrijven om te starten en door te groeien, regionalisering en internationalisering en ondersteuning op het gebied van stedelijke infrastructurele voorzieningen die nodig zijn om het vestigingsklimaat te verbeteren.

Leiden Bio Science Park

Wassenaarseweg 1-525 ↑

Overige Wegen ↑

 LEIDEN.nl ▶ KEY TO DISCOVERY

Universiteit Leiden

Faculty of Science

Huygens, Oort, Snellius

Overige Gebouwen ↑

ingezet (www.innovatiekrediet.nl). Er is specifiek geld gereserveerd voor klinische ontwikkelingsprojecten. De tweede programmalijn is gericht op internationale samenwerking en facility sharing. Hiervoor wordt EuroTransBio ingezet (www.eurotransbio.nl, call voor 2010 is reeds gesloten) en wordt er een bilaterale call NL-India ingezet. Deze call opent op 1 april en sluit op 25 juni. Het gaat om samenwerking tussen een Nederlands bedrijf en een Indiase kennisinstelling of bedrijf. De derde programmalijn is gericht op het LSH innovatie- en investeringsklimaat. Activiteiten die hieronder vallen zijn o.a. het internationaal op de kaart zetten van LSH Nederland en het oplossen van knelpunten op het gebied van wet- en regelgeving (www.lifescienceshealth.com).

Tenslotte

De hiervoor beschreven keuzes voor clusters en de daarbinnen gekozen aandachtspunten zijn vertaald in programma- en actielijnen. Deze zijn weergegeven in het volgende hoofdstuk.

Programma- en actielijnen Gebiedsgericht programma Zuidvleugel Randstad

A. Vergroting economisch rendement Haven- en Industriecomplex Zuidvleugel

Het vergroten van het economisch rendement van het Haven- en Industriecomplex in de Zuidvleugel en het verstevigen van de internationale concurrentiepositie door in te zetten op verschillende thema's.

Programmalijn A1 Innovaties en versterking netwerken in transport, logistiek en handel

Inzet is om ondernemers in het gebied Zuidvleugel Randstad te ondersteunen bij het ontwikkelen of toepassen van innovaties in een product, dienst of procedé in transport, logistiek of handel. Ook wordt ingezet op het versterken van (multimodale) netwerken in transport, logistiek of handel binnen het gebied Zuidvleugel Randstad, of op intensievere samenwerking tussen ondernemers in transport, logistiek of handel in het gebied Zuidvleugel, al dan niet met ondernemers in een ander gebied.

Actielijn A1a Toepassing innovaties

Projecten zijn gericht op:

- het (ondersteunen van ondernemers bij het) ontwikkelen van een innovatie in een product, dienst of procedé op het gebied van transport, logistiek of handel of
- het versterken van het vermogen van ondernemers in het gebied Zuidvleugel Randstad om innovaties op het gebied van transport, logistiek of handel toe te passen in producten of diensten.

Actielijn A1b Versterken netwerken

Projecten zijn gericht op:

- het aan elkaar verbinden van commerciële activiteiten op het gebied van transport, logistiek of handel in het gebied Zuidvleugel Randstad, zoals het toepassen van multimodale concepten of
- het aan elkaar verbinden van die commerciële activiteiten met soortgelijke activiteiten in een ander gebied.

Programmalijn A2 Bijdragen aan nieuwe industriële of havengerelateerde activiteiten in het Haven- en Industriecomplex

Inzet is om bij te dragen aan de ontwikkeling van nieuwe industriële of havengerelateerde activiteiten in het Haven- en Industriecomplex in het gebied Zuidvleugel Randstad of aan snellere toepassing van nieuwe technologie die bijdraagt aan verhoogde procesefficiency in de chemie in het Haven- en Industriecomplex in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Actielijn A2a Ontwikkelen nieuwe industriële of havengerichte activiteiten

Projecten zijn gericht op het (stimuleren van het) ontwikkelen van een nieuw industrieel of havengerelateerd product, procedé of dienst door een ondernemer in het Haven- en Industriecomplex in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Actielijn A2b Efficiency productieprocessen

Projecten zijn gericht op de ontwikkeling of toepassing door een ondernemer in het gebied Zuidvleugel van de Randstad van een innovatie die bijdraagt aan verbetering van de procesefficiency in de chemie in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Programmalijn A3 Innovaties en versterking netwerken in waterbeheer, waterbouw of maritieme sector

Inzet is om ondernemers in het gebied Zuidvleugel Randstad te ondersteunen bij het ontwikkelen of toepassen van innovaties in een product, dienst of procedé in het waterbeheer, de waterbouw of de maritieme sector. Ook wordt ingezet op het versterken van netwerken in het waterbeheer, de waterbouw en de maritieme sector binnen het gebied Zuidvleugel Randstad, of op intensievere samenwerking tussen ondernemers in het waterbeheer, de waterbouw of de maritieme sector in het gebied Zuidvleugel, al dan niet met ondernemers in een ander gebied.

Actielijn A3a Toepassing innovaties

Projecten zijn gericht op:

- het (ondersteunen van ondernemers bij het) ontwikkelen van een innovatie in een product, dienst of procedé op het gebied van waterbeheer, waterbouw of maritieme sector of
- het versterken van het vermogen van ondernemers in het gebied Zuidvleugel Randstad om innovaties op het gebied van waterbeheer, waterbouw of maritieme sector toe te passen in producten of diensten.

Actielijn A3b Versterken netwerken

Projecten zijn gericht op:

- het aan elkaar verbinden van commerciële activiteiten op het gebied van waterbeheer, waterbouw of maritieme sector in het gebied Zuidvleugel Randstad of
- het aan elkaar verbinden van die commerciële activiteiten met soortgelijke activiteiten in een ander gebied.

Programmalijn A4 Betere economische benutting kennis- en arbeidspotentieel in Haven- en Industriecomplex

Inzet is om de samenwerking tussen havengerelateerde bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen binnen de Zuidvleugel te versterken met als doel versterking van het havengerelateerde kenniscluster in de Zuidvleugel en meer economische spin-off.

Ook wordt ingezet op projecten die bestaande en nieuwe medewerkers aan het Haven- en Industriecomplex binden.

Actielijn A4a Verbeteren van de wisselwerking tussen onderwijs- en onderzoeksorganisaties en ondernemers

Projecten zijn gericht op:

- versterking van het netwerk rond kennis gekoppeld aan het Haven- en Industriecomplex of
- het formuleren van de eisen die ondernemers in het gebied Zuidvleugel Randstad stellen ten aanzien van de vaardigheden en kennis waarover hun personeel moet beschikken of het laten aansluiten van het onderwijs in het gebied Zuidvleugel Randstad op die eisen.

Actielijn A4b Betere economische benutting kennis- en arbeidsmarktpotentieel

Projecten zijn gericht op betere economische benutting van kennis- en arbeidsmarktpotentieel door het vergroten van de binding van bestaande en nieuwe medewerkers aan het Haven- en Industriecomplex door het bieden van loopbaanperspectieven. Dit gebeurt door onderlinge samenwerking tussen ondernemers, of tussen ondernemers en een kennis- of onderwijsinstelling.

Actielijn A4c Verbeteren van samenwerking gericht op ontwikkelen en toepassen van kennis

Projecten zijn gericht op het verbeteren van samenwerking van ondernemers al dan niet samen met onderwijs- of onderzoeksinstellingen in het Haven- en Industriecomplex door het ontwikkelen of toepassen van kennis in het Haven- en Industriecomplex.

Actielijn A4d. Verbeteren benutting kennis bij onderwijs- of onderzoeksinstellingen en bevorderen vraaggericht onderzoek

Projecten zijn gericht op:

- het beter benutten door ondernemers in het Haven- en Industriecomplex van bij onderwijs- en onderzoeksinstellingen aanwezige kennis of
- het beter afstemmen van onderzoek door onderwijs- en onderzoeksinstellingen op vragen vanuit ondernemers in het Haven- en Industriecomplex.

Hierbij kunnen ondernemers en onderwijs- of onderzoeksinstellingen samenwerken.

B. Versterking innovaties in cluster toeleveranciers glastuinbouw

Versterking van de concurrentiepositie van het cluster van kennisintensieve glastuinbouwtoeleveranciers in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Programmalijn B1 Versterking cluster

Inzet is om de concurrentiepositie van het cluster van toeleveranciers van glastuinbouw in het gebied Zuidvleugel Randstad te versterken door ontwikkeling of toepassing van een technologische innovatie in de glastuinbouwketen, of de ontwikkeling of toepassing van een door een toeleverancier ontwikkelde

innovatie buiten het cluster van toeleveranciers van glastuinbouw in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Actielijn B1a Ontwikkeling en toepassing innovaties

Projecten zijn gericht op de ontwikkeling of bredere toepassing van een technologische innovatie in de glastuinbouwketen in het gebied Zuidvleugel Randstad. Aan de uitvoering van het project leveren ten minste twee ondernemers een substantiële bijdrage.

Actielijn B1b Samenwerking toepassing innovatie

Projecten zijn gericht op de ontwikkeling of toepassing van een innovatie door een toeleverancier van glastuinbouw in het gebied Zuidvleugel Randstad in samenwerking met een ondernemer uit een andere sector.

Programmalijn B2 Betere aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs

Inzet is om het onderwijs in het gebied Zuidvleugel Randstad beter te laten aansluiten op de vraag naar de kennis en vaardigheden van personeel bij ondernemers in het cluster toeleveranciers glastuinbouw in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Actielijn B2a Ontwikkeling vraaggerichte opleidingstrajecten

Projecten zijn gericht op:

- het formuleren van de eisen die ondernemers in het glastuinbouwcluster in het gebied Zuidvleugel Randstad stellen aan de vaardigheden en kennis op het gebied van nieuwe technologieën of werkprocessen in de kas waarover hun personeel moet beschikken of
- het in samenwerking met ondernemers ontwikkelen van een op die eisen toegesneden (V)MBO- of HBO-opleidingstraject in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Programmalijn B3 Stimuleren samenwerking op campussen

Ingezet wordt op het stimuleren van de onderlinge samenwerking tussen ondernemers of tussen ondernemers en een onderzoeksorganisatie, bij voorkeur gekoppeld aan Greenport Campus, op het gebied van de toeleverantie van glastuinbouw.

Actielijn B3a Versterking samenwerking

Projecten zijn gericht op het versterken van de samenwerking tussen toeleveranciers glastuinbouw of tussen toeleveranciers glastuinbouw en een onderzoeksorganisatie, bij voorkeur gekoppeld aan Greenport Campus, in het gebied Zuidvleugel Randstad. Projecten gericht op het bieden van gezamenlijke faciliteiten of uitwisseling van kennis passen in deze actielijn.

C. Versterking cluster internationaal recht, vrede en veiligheid

Het versterken van de economische spin-off van het zich vormende cluster internationaal recht, vrede en veiligheid in het gebied Zuidvleugel Randstad door inzet op specifieke niches in bedrijvigheid in en rond dat cluster van instituten en instellingen op het gebied van internationaal recht, vrede en veiligheid.

Programmalijn C1 Vergroting economische spin-off in security

Ingezet wordt op vergroting van de economische bedrijvigheid gekoppeld aan de kennis bij ondernemers of onderzoeksorganisaties in het gebied Zuidvleugel Randstad met betrekking tot technologie ten behoeve van terrorismebestrijding en handhaving van de openbare orde.

Actielijn C1a Versterking toepassing technologie ten behoeve van terrorismebestrijding en openbare orde handhaving

Projecten zijn gericht op meer economische bedrijvigheid gekoppeld aan de (bredere) toepassing van bij ondernemers of onderzoeksorganisaties in het gebied Zuidvleugel Randstad aanwezige kennis van technologie ten behoeve van terrorismebestrijding en openbare orde handhaving.

Programmalijn C2 Vergroting economische spin-off internationale opleidingen

Ingezet wordt op vergroting van de economische bedrijvigheid gekoppeld aan internationale opleidingen, expertise en andere vormen van juridische dienstverlening op het gebied van internationaal recht, vrede en veiligheid die op dat gebied aangeboden worden door een onderzoeksorganisatie of een ondernemer in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Actielijn C2a Ontwikkeling opleidingen (internationaal) recht, vrede of veiligheid

Projecten zijn gericht op:

- het stimuleren van meer economische bedrijvigheid in het gebied Zuidvleugel Randstad op het terrein van het bieden van internationale opleidingen of
- het ontwikkelen van andere vormen van juridische of rechtsstatelijke dienstverlening op het gebied van (internationaal) recht, vrede of veiligheid.

Actielijn C2b Ontwikkeling vraaggerichte opleidingstrajecten

Projecten zijn gericht op:

- het formuleren van de eisen die onderzoeksorganisaties, internationale organisaties of ondernemers in het cluster (internationaal) recht, vrede en veiligheid in het gebied Zuidvleugel Randstad stellen aan de vaardigheden en kennis waarover hun personeel moet beschikken of
- het in samenwerking met ondernemers, onderzoeksorganisaties of internationale organisaties ontwikkelen van een op die eisen toegesneden opleidingstraject in het gebied Zuidvleugel Randstad.

D. Versterking van de economische activiteiten in de life & health sciences

Het versterken van de commerciële activiteiten op het terrein van de life & health sciences in het gebied Zuidvleugel Randstad door betere benutting van de kennis bij een onderzoeksorganisatie in het gebied Zuidvleugel Randstad door ondernemers in dit gebied.

Programmalijn D1 Stimuleren samenwerking

Ingezet wordt op het stimuleren van de onderlinge samenwerking tussen ondernemers of tussen ondernemers en een onderzoeksorganisatie bij het ontwikkelen van economische activiteiten op het gebied van de life & health sciences in het gebied Zuidvleugel Randstad

Actielijn D1a Campussen

Projecten zijn gericht op:

- het versterken van de samenwerking tussen ondernemers of tussen ondernemers en een onderzoeksorganisatie op een bestaand bedrijventerrein in het gebied Zuidvleugel Randstad voor kennisintensieve ondernemers en een onderzoeksorganisatie ("campus") op het gebied van de life & health sciences of
- het bieden van gezamenlijke faciliteiten voor onderzoek of ontwikkeling of uitwisseling van kennis.

Projecten gericht op fundamenteel of industrieel onderzoek of experimentele ontwikkeling passen niet binnen deze actielijn.

Actielijn D1b Versterking samenwerking

Projecten zijn gericht op versterking van de samenwerking tussen ondernemers op het gebied van de life & health sciences in het gebied Zuidvleugel Randstad of tussen een ondernemer en een onderzoeksorganisatie op het gebied van de life & health sciences in het gebied Zuidvleugel Randstad, bij het (stimuleren van het) toepassen van een innovatie door een ondernemer in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Projecten gericht op fundamenteel of industrieel onderzoek of experimentele ontwikkeling passen niet binnen deze actielijn.

Programmalijn D2 Betere aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs

Inzet is om het onderwijs in het gebied Zuidvleugel Randstad beter te laten aansluiten op de vraag naar de kennis en vaardigheden van personeel bij ondernemers op het gebied van het life & health sciences cluster in het gebied Zuidvleugel Randstad.

Actielijn D2a Ontwikkeling vraaggerichte opleidingstrajecten

Projecten zijn gericht op:

- het formuleren van de eisen die ondernemers in het cluster life & health sciences in het gebied Zuidvleugel Randstad stellen aan de vaardigheden of kennis waarover hun personeel moet beschikken of
- het in samenwerking met die ondernemers ontwikkelen van een op de bovengenoemde eisen toegesneden (V)MBO- of HBO-opleidingstraject voor het gehele gebied Zuidvleugel Randstad.

Colofon

Dit is een uitgave van:
het Ministerie van Economische Zaken, maart 2009.

Meer exemplaren kunt u bestellen via
www.ez.nl of 0800 646 39 51.

De informatie in deze brochure is onder voorbehoud.
Aan deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend.

Informatie

Ministerie van Economische Zaken
t.a.v. Programma Zuidvleugel
telefoon: 070 379 64 11
e-mail: pid_zuidvleugel@minez.nl

Website: www.agentschapnl.nl/pid
Publicatienummer: 13PD2010G281